

Nestkasten voor torenvalken in Oostelijk Flevoland

door A. J. Cavé

Inleiding

Als gevolg van de schade die gedurende de ontginningsperiode der IJsselmeerpolders door veldmuizen kan worden aangericht, heeft de Biologische Afdeling van de Directie van de Wieringermeer belangstelling voor muizenetende roofdieren. In eerste instantie wordt gezocht naar methoden waarmee het aantal muizenetende broedvogels kan worden opgevoerd. Bij dit onderzoek bleek dat de *torenvalk*, een gespecialiseerde muizenjager, in de ontginningsjaren slechts geringe vestigingsmogelijkheden heeft tengevolge van een tekort aan geschikte nestplaatsen.

In dit verband leek het de moeite waard na te gaan of met behulp van nestkasten in het tekort aan geschikte nestplaatsen voor de *torenvalk* kan worden voorzien. In 1958 en 1959 is een begin gemaakt met het plaatsen van nestkasten in Oostelijk Flevoland en in het aangrenzende oude land. De resultaten daarvan zullen in dit artikel worden meegedeeld.

Het is evenwel nog een open vraag of het aantal broedende *torenvalken* zodanig kan worden opgevoerd dat zij uit

een oogpunt van muizenbestrijding van betekenis zijn. Dit punt wordt hier dan ook verder buiten beschouwing gelaten.

Beschrijving van de terreinen

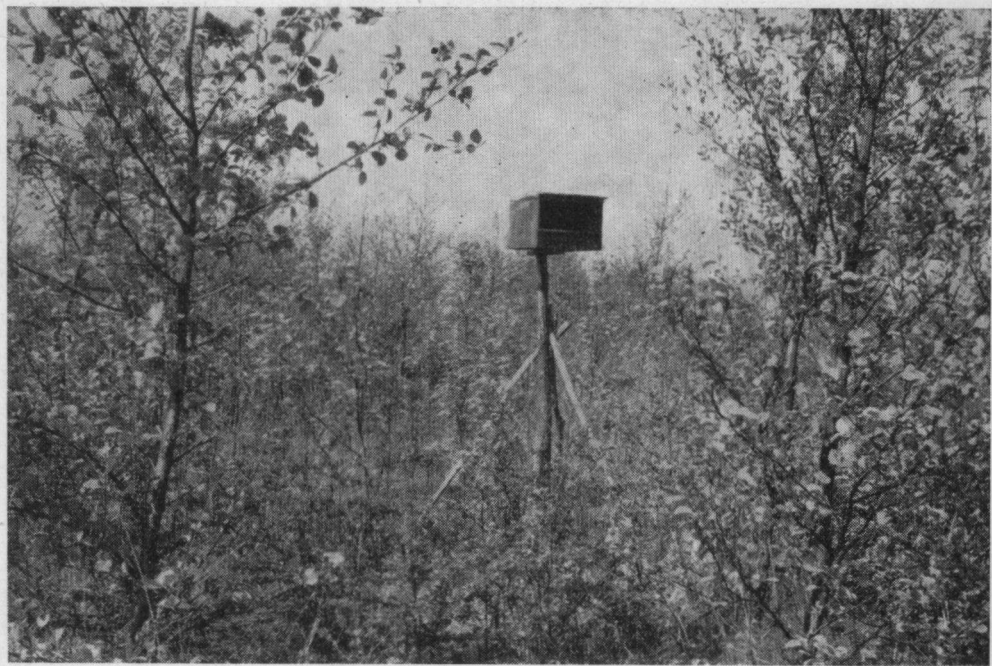
In 1957 werd Oostelijk Flevoland drooggelegd. Dit gebied, 54000 ha groot, heeft met uitzondering van de zandgronden bij Roggebotsluis en Elburg een bodem die voornamelijk uit klei bestaat; slechts plaatselijk wordt veen aangetroffen.

De natuurlijke begroeiing in dit gebied wordt in hoofdzaak gevormd door een vegetatietype, waarin soorten als riet, zeebies, moerasandijvie, ruwe bies en grote en kleine lisdodde de toon aangeven. Vooral ook door de uitzaai bepaalt riet in grote delen van de polder het aspect. In andere delen, waar in 1957 en 1958 door overspoelend water slechts een ijle vegetatie ontstond, traden in 1959 grote velden moerasandijvie op de voorgrond en plaatselijk ook knopige duizendknoop, rode ganzevoet, blaartrekkende boterbloem e.a.

Torenvalkennestkast tussen vegetatie van riet, matzebies en moerasandijvie in de kwelstrook langs de dijk van Oostelijk Flevoland, tussen Elburg en Harderwijk.

(Foto Directie van de Wieringermeer)

Nestkast voor torenvalken in een elzenbosje langs het Veluwemeer, tussen Roggebotsluis en Elburg in Oostelijk Flevoland.
(Foto Directie van de Wieringermeer)

In het cultuurgebied wordt door de Cultuurtechnische Afdeling van de Directie van de Wieringermeer slechts een beperkt aantal gewassen geteeld, zoals koolzaad, zomer- en wintertarwe, zomergerst, haver, hopperups en luzerne. Op een gedeelte van de slechtere gronden (zand en veen) is reeds bos geplant, voornamelijk sitka spar en op de slechtste gronden grove den.

In een strook langs het Veluwe Meer tussen Roggebotsluis en Elburg vinden we een aantal elzenbosjes, welke reeds enigermate het uiterlijk van bos bezitten; de andere bosaanplanten zijn één, ten hoogste twee jaar oud.

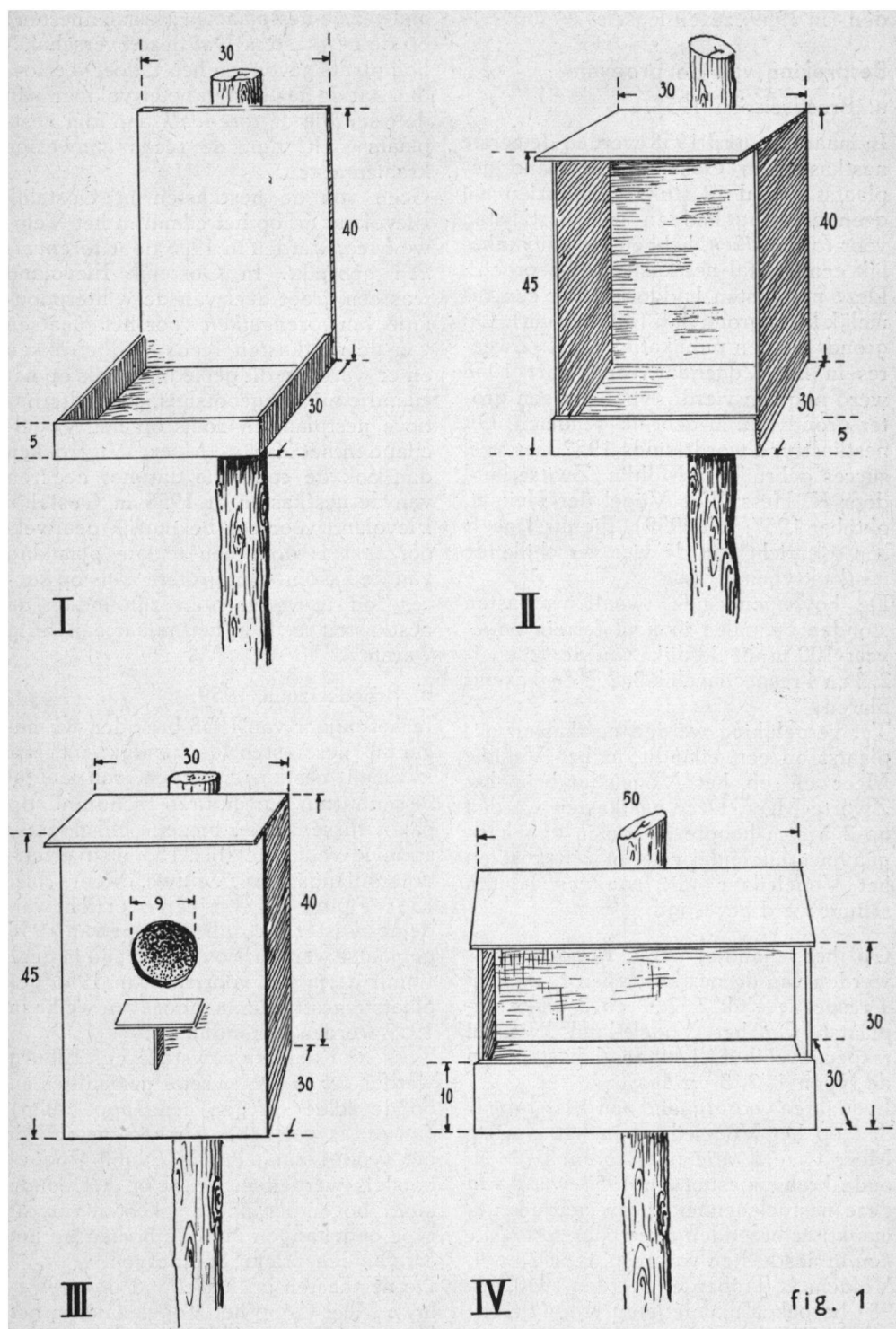
De wilde vegetatie, evenals het in cultuur gebrachte en het beboste gebied, bieden weinig of geen nestgelegenheden voor *torenvalken*.

In het ontgonnen gebied van Oostelijk Flevoland is reeds een aantal bedrijfsgebouwen geplaatst; zij zijn voorzien van zgn. uilengaten (dat zijn openingen onder de nok van het dak). Er is in Oostelijk Flevoland slechts door één paartje van deze nestgelegenheid gebruik gemaakt (1959). Verder vinden we op verscheidene plaatsen in Oostelijk Flevoland klampen van pakken turfstrooisel. In deze klampen zijn vele openingen, nissen en holten die eventueel als broed-

plaats in aanmerking zouden kunnen komen (in de N.O.P. broedde de *torenvalk* op en tussen stroklampen; D. Bakker, *Limosa* jrg. 23, pag. 292-315. Van deze nestgelegenheid is in Oostelijk Flevoland voor zover bekend, door *torenvalken* geen gebruik gemaakt.

Ter vergelijking met Oostelijk Flevoland werden in 1958 eveneens nestkasten geplaatst op een opgespoten eilandje in het Veluwe Meer bij Roggebotsluis en op het Vogeleiland in het Zwarte Meer. Deze eilanden bezitten een tot respectievelijk 5 m en 7 m hoge begroeiing met loofhout. Op het Vogeleiland broedden reeds in de jaren voorafgaand aan 1958 een twee à drie paar *torenvalken* in oude kraaiennesten. Op het eilandje in het Veluwe Meer was een dergelijke nestgelegenheid niet aanwezig.

In het najaar van 1958 en voorjaar 1959 werd in het randgebied tussen Elburg en Roggebotsluis eveneens een aantal nestkasten opgehangen. In dit weidegebied treffen we slechts op enkele plaatsen geschikte nestgelegenheid aan. In het gebied waar de nestkasten geplaatst werden herbergt alleen de eendenkooi bij Kampernieuwstad regelmatig *toren-*

De vier typen nestkasten, die werden gebruikt voor de proefneming

valken, die daar in eendenkorven broeden (in 1959: zeven legsels).

Bespreking van de proeven

a. Broedseizoen 1958.

In maart en april 1958 werden de eerste nestkasten in Oostelijk Flevoland geplaatst, totaal 12 stuks. Aangezien wij geen ervaring hadden met nestkasten voor *torenvalken*, hebben we aanvankelijk een drietal nestkasttypen beproefd. Deze nestkasten hadden echter een tamelijk klein grondvlak (30 x 30 cm). Op grond van een publikatie van K. Zweeres in het Vogeljaar van maart 1958 werd nog een vierde type, met een groter grondvlak, in gebruik genomen. Dit nestkasttype wordt sinds 1952 met veel succes gebruikt in Möhlin, Zwitserland door K. Hess (Die Vögel der Heimat, oktober 1957; juli 1959). Figuur 1 geeft een overzicht van de vier verschillende nestkasttypen.

De bovengenoemde twaalf nestkasten stonden op palen in kaal terrein ongeveer 100 m uit de dijk; van de typen 1, 2, 3 en 4 respectievelijk 2, 2, 2 en 6 exemplaren.

Ter vergelijking werden nestkasten geplaatst op een eilandje in het Veluwe Meer en op het Vogeleiland in het Zwarte Meer. Deze nestkasten werden op 2 à 3 m hoogte in bomen opgehangen met uitzondering van één kast op het Vogeleiland, die aan een houten schuur werd bevestigd.

Op het eilandje nabij Roggebotsluis werden van de nestkasttypen 1, 2, 3 en 4 respectievelijk 2, 2, 2 en 3 stuks geplaatst. Op het Vogeleiland kwamen respectievelijk 1, 1, 1 en 6 kasten van de typen 1, 2, 3 en 4.

In de jaren voorafgaand aan 1958 broedden op het Vogeleiland in het Zwarte Meer twee à drie paar *torenvalken* in oude kraaiennesten. In 1958 werd van deze nestgelegenheid geen gebruik gemaakt; er broedden twee paar *torenvalken* in nestkasten van resp. type 2 en 4. Volgens L. Tinbergen (Ardea 1940, 63-98) bezoeken mannetje en vrouwtje onafhankelijk van elkaar in de periode vlak voor het broedseizoen meerdere nestplaatsen. Vermoedelijk hebben op het Vogeleiland de *torenvalken* zich in deze

periode overgeschakeld van de reeds aanwezige nestplaatsen (kraaiennesten) op de nestkasten. Dat deze overschakeling plaats gevonden heeft, doet vermoeden dat de nestkasten beter voldoen aan de eisen die de *torenvalk* aan zijn nestplaats stelt, dan de reeds aanwezige kraaiennesten.

Geen van de nestkasten in Oostelijk Flevoland en op het eiland in het Veluwe Meer werden in 1958 door *torenvalken* gebruikt. In Oostelijk Flevoland was een groot deel van de winterpopulatie van *torenvalken* vóór het plaatsen van de nestkasten reeds weggetrokken en er waren in dit gebied, evenals op het eilandje bij Roggebotsluis, geen alternatieve nestplaatsen zoals op het Vogeleiland in het Zwarte Meer. Wij trokken dan ook de conclusie dat het negeren van de nestkasten in 1958 in Oostelijk Flevoland voor een belangrijk deel veroorzaakt is door een te late plaatsing van de kasten. Een grotere kans op succes zou te verwachten zijn indien de nestkasten reeds in het najaar aanwezig waren.

b. Broedseizoen 1959.

In het najaar van 1958 breidden wij het aantal nestkasten aanzienlijk uit. Er kwamen nestkasten tegen een aantal nissenhutten en houten schuren, op palen tussen riet-, biezene- en moerasandijvie-vegetatie (blz. 153) en in elzenbosjes langs het Veluwe Meer (blz. 154). Figuur 2 geeft een overzicht van de nestkasten die in het najaar van 1958 geplaatst werden; bovendien zijn in deze figuur de in het voorjaar van 1958 geplaatste nestkasten aangegeven welke in 1959 werden gehandhaafd.

Tussen Kampenieuwstad en Elburg werden tegen een tweetal gemaaltjes en op de zolder (tegen een kapot raam) van een stenen schuurtje nestkasten van het type 4 aangebracht. Nabij Roggebotsluis werden in maart op het „oude land” bovendien nog nestkasten van dit type opgehangen in hoge bomen op het erf van een drietal boerderijen.

De nestkasten op het eiland in het Veluwe Meer en op het Vogeleiland in het Zwarte Meer werden gehandhaafd.

In Oostelijk Flevoland werden elf nestkasten door *torenvalken* in gebruik genomen en één door een paar ransuilen

NESTKASTEN TORENVALKEN IN OOSTELIJK FLEVOLAND

BROEDSEIZOEN 1959

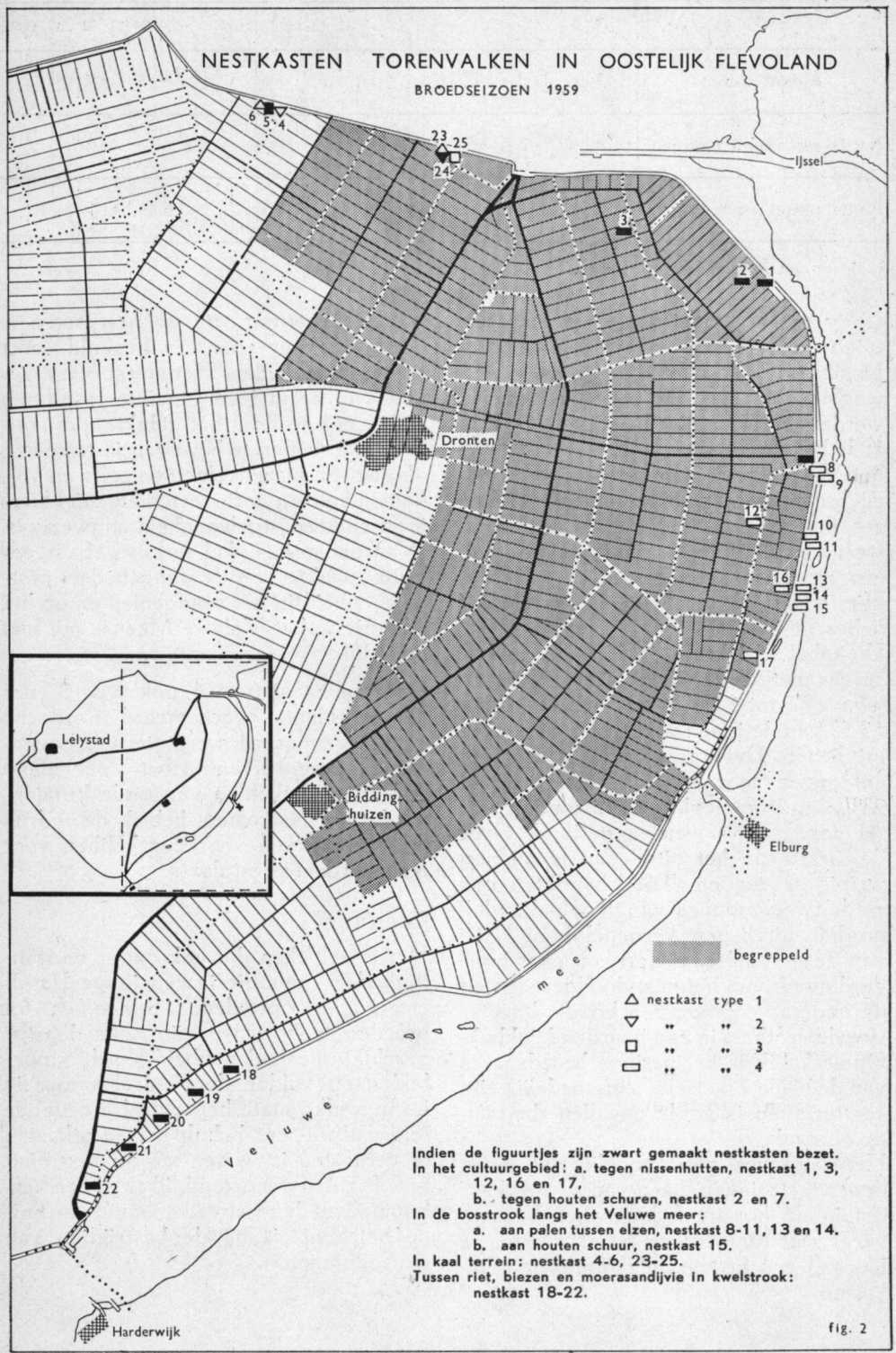

fig. 2

Tabel 1: Broedsucces van torenvalken in nestkasten in Oostelijk Flevoland in 1959.

Nestkast	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Aantal eieren	6	7	6		5		6		5*									4	6	6	6	7		?	
Aantal uitgekomen jongen	6	4	6		?		6		5*									4	6	4	4	3		?	
Aantal uitgevlogen jongen	6	3	6		1		6		5*									4	6	4	4	1			6

* eieren en jongen van ransuilen.

(voor een overzicht van de broedresultaten zie tabel 1).

De nestkasten op het eiland in het Veluwe Meer evenals die in het randgebied werden in 1959 niet bewoond. Ook in 1959 broedden twee paar *torenvalken* op het Vogeleiland in nestkasten (type 4); zij brachten hier respectievelijk vijf en zes jongen groot. Op het Vogeleiland werd, evenals in Oostelijk Flevoland, één nestkast door *ransuilen* gebruikt. Hierin werd slechts één enkel jong groot gebracht.

Uit tabel 1 blijkt dat in 1959 het broedsucces niet slecht was; van de 65 eieren kwam 77 tot 83 % uit en slechts 6 tot 13 % van de jonge vogels stierf voor het uitvliegen. Het totale verlies aan eieren en jongen voor het uitvliegen bedroeg 280/0; in totaal vlogen 47 jongen uit. Al deze vogels werden geringd. Over de sterfte na het uitvliegen is nu nog weinig te zeggen. Toch bereikten ons reeds twee opgaven van vogels die vlak na het uitvliegen verongelukten. Eén van deze vogels werd op een paar honderd meter van het nest doodgereden en de andere verdrong een honderd meter van de nestkast in een paardendrinkbak. Opmerkelijk is het geringe broedsucces van de beide 7-legsels. Vermoedelijk zijn verstoringen in beide gevallen daarvan de oorzaak.

Het is ook heel goed mogelijk dat, mede door verstoringen, geen van de nestkasten in de bosstreek langs het Veluwe Meer met *torenvalken* bezet raakte; er loopt nl. een fietspad vlak langs de nestkasten.

Uit de bezetting van de nestkasten is geen voorkeur voor een bepaald soort terrein af te leiden. Het meest opmerkelijke van de in 1959 bereikte resultaten is dan ook wel dat het gelukte *torenvalken* tot broeden te bewegen in terreinen als riet- en biezenvelden en zelfs op volkomen kale en natte terreinen, mits hierin geschikte nestgelegenheid aanwezig is. Waarom geen enkel *torenvalk* paar gebruik maakte van de aangeboden nestgelegenheid in het randgebied en op het eilandje in het Veluwe Meer is mij niet duidelijk.

Doordat naast type 4, ook type 2 en 3 als nestplaats geaccepteerd werd, en type 1 genegeerd werd, terwijl bovendien de *torenvalken* op het Vogeleiland zich overschakelden van oude kraaien-nesten op nestkasten, heb ik de indruk dat *torenvalken* voorkeur hebben voor een overdekte nestplaats.

Conclusie.

Het is gebleken dat ook onder omstandigheden zoals die in een jonge IJsselmeerpolder optreden, *torenvalken* tot broeden te bewegen zijn, mits daartoe geschikte nestgelegenheid wordt aangeboden en voldoende voedsel aanwezig is. In welke mate het aantal broedende *torenvalken* met behulp van nestkasten te vergroten is, weten we nu nog niet; tevens zal nog moeten blijken of een verhoging van de torenvalkenstand van enige betekenis is bij de bestrijding van muizenplagen.